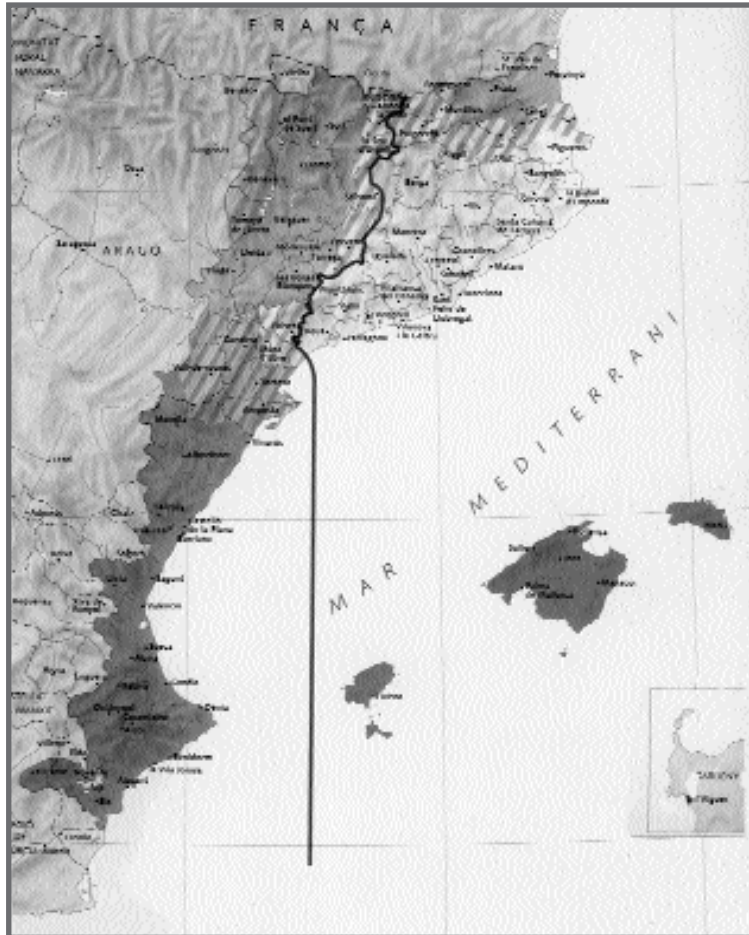
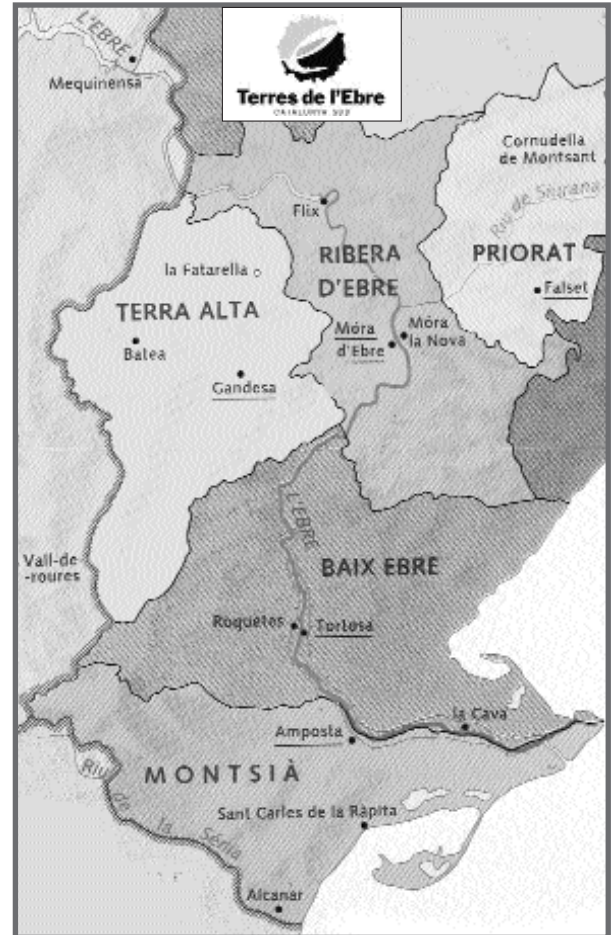

Més sobre models de llengua: l'aportació de les Terres de l'Ebre

CARLES CASTELLÀ ESPUNY (secretari del CEL)

Mapa que mostra les diferents modalitats de la llengua catalana

Les comarques que abracen les Terres de l'Ebre

Ara fa uns quants mesos vaig llegir i rellegir amb molta atenció l'interessant article que Joan-Carles Martí i Casanova va presentar en el número 45 d'aquesta mateixa revista, corresponent a l'hivern del 2003, sobre el model de llengua escrita i de llengua parlada al País Valencià. La veritat és que em vaig sentir molt a prop de tot el que hi exposava, i les seues reflexions, acurades i de primera mà, m'han dut a fer-hi modestament una aportació des d'una altra zona del domini lingüístic, la zona central, tot i que sovint és considerada una àrea allunyada, distant. Per què? Perquè es mira o bé des de València o bé des de Barcelona i llavors, és clar, queda lluny dels dos «centres». A més, podríem dir que, lingüísticament, quant a les formes

embrades, no és *ni carn ni peix*, si se'm permet el símil. M'intentaré explicar al llarg d'aquestes ratlles.

En primer lloc, m'agradaria precisar que si he parlat en el títol de *Terres de l'Ebre* és perquè sembla que és una denominació ja acceptada i assumida i que tothom la reconeix. Quan parlem de Terres de l'Ebre alludim a les comarques de la Ribera d'Ebre, la Terra Alta, el Baix Ebre i el Montsià, les comarques més meridionals del Principat. Però la claredat i precisió d'aquesta denominació no ens acaba de servir del tot quan volem referir-nos a una altra realitat geogràfica més àmplia i amb uns lligams evidents amb les dites Terres de l'Ebre. La realitat geogràfica a què faig referència engloba, a més de les quatre comarques es-

mentades, les comarques valencianes dels Ports i del Maestrat, per una banda, i la comarca aragonesa del Mataranya, per l'altra (utilitzo *valenciana* i *aragonesa* en sentit de pertinença administrativa, per entendre'ns); fins i tot, en certs aspectes, també la zona més occidental del Priorat.

Entenc molt bé, o almenys així ho crec, el que sent el senyor Martí i Casanova quan manifesta que és un parlant de l'extrem sud valencià, perquè jo sóc un parlant de l'extrem sud català. I ja sabem allò: els extrems se toquen. Però no vull estendre'm més en preàmbuls. Si he dit que, lingüísticament, els habitants d'aquestes terres no som *ni carn ni peix* (que no s'enfade ningú) és per una raó que crec que quedarà clara amb un exemple: quan

algun parlant de l'àrea del català central ens sent dir, per exemple, *este xiquet vol que li agafe la maçana*, ens sol ubicar a València; però si escolta *los hòmens me feu riure*, segurament ens situarà a Lleida. Sempre quedem, doncs, a una distància de la realitat d'uns dos-cents quilòmetres o més. I totes les formes aparegudes en aquests dos exemples són emprades col·loquialment a la majoria de poblacions de les Terres de l'Ebre i nord de Castelló. Però això no és greu. No tots els catalans són dialectòlegs. De fet, probablement un parlant de Tortosa o d'Ampostà no sabrà distingir amb precisió entre el català de Tarragona, el de Barcelona i el de Girona, o entre el de Castelló, el de València i el d'Alacant. El que sí que és més greu és considerar que el català d'aquestes terres no és tan *correcte* com el de Barcelona o Girona. Fins i tot alguns parlants d'aquestes comarques centrals dels Països Catalans, especialment les d'administració catalana (les Terres de l'Ebre en sentit estricte), posen de manifest allò que en diem *autoodi*, perquè pensen que parlen malament.

El cas és que des de les anomenades Terres de l'Ebre i nord de Castelló, a les quals ens podem referir amb el nom de «terres de cruïlla», «comarques centrals dels Països Catalans» o «territori del bisbat de Tortosa», hi tenim molt a dir i a explicar, sobre la unitat de la llengua, perquè qualsevol persona que conega aquesta àrea geogràfica sap que el que es parla a Vinaròs (d'administració valenciana) és tan diferent del que es parla a Alcanar (d'administració catalana) com el parlar de Vic és diferent del de Roda de Ter, el d'Alcúdia del de Pollença o el de Sueca del de Cullera. És a dir, unes simples variants locals d'un mateix *continuum* que va de Salses a Guardamar i de Fraga a l'Alguer. Si sembla que hi haja més diferència és per la diferent política lingüística aplicada des de les administracions esmentades i pels models lingüístics que afecten aquestes dues localitats. A Vinaròs la influència arriba de València; a Alcanar, de Barcelona. I això repercuteix indubtablement en els llibres publicats, en el que s'ensenya a l'escola o en el que se sent per televisió (TV3, d'una banda; el Canal 9, de l'altra, les vegades que no empra el castellà, és clar).

Si des d'aquestes comarques diem *meua* en lloc de *meva*, l'article masculí en la forma plena (*lo*) en lloc de la forma reforçada (*el*) o *este* en lloc de *aquest*, no fem res més que emprar les formes característiques de la llengua catalana d'aquestes terres, de transició entre el català nord-occidental i el valencià, si voleu. I amb això, per una part, no estem cometent cap incorrecció lingüística (no cal dir que són formes catalanes, reconegudes i acceptades pel IEC) i, per l'altra, estem contribuint a cohesionar la nostra llengua des del vèrtex geogràfic mateix.

Les Terres de l'Ebre i nord de Castelló hi tenim molt a dir i a explicar, sobre la unitat de la llengua

L'ús d'aquestes formes no té cap contraindicació, i perdoneu l'ús d'aquest terme del món farmacèutic: ningú no ha de dubtar de la seua catalanitat (algunes, com l'article masculí en la seua forma plena, fins i tot van formar part de la llengua culta fins a Fabra). Això és evident a nivell oral i en registres informals. Però és que, a més a més, el que s'està proposant des d'aquestes comarques centrals és el reconeixement d'un model lingüístic formal que aprofita les formes de l'estàndard que són més properes al català d'aquestes terres. I una de les conseqüències directes d'aquesta tria és l'acostament a formes considerades valencianes. Com reaccionaria algú que, amb pretensions secessionistes des del País Valencià, esgrimeix la bandera de *l'este*, per exemple, com a argument i punta de llança del valencià com a llengua diferent, quan descobreix que és el demostratiu propi de les quatre comarques del sud de Catalunya? El mateix val per a un altre cas, si voleu: l'ús de l'infix *-ix* i no *eix* per als incoatius (*patix* en lloc de *pateix*).

Si l'estàndard és polimòrfic i composicional, bé devem els seus usuaris poder utilitzar les formes més adequades a la realitat que ens és pròpia. Cal tenir present, però, un parell de distin-

cions, que crec que no s'han d'obviar. La primera, i més evident, és que un no pot escriure com li sembla (el mateix serviria per a un model formal de llengua oral: no es pot pretendre que el model formal de llengua oral siga el col·loquial). La segona és que, segons quin siga l'abast de la publicació o de la televisió en la qual aparega, les formes lingüístiques emprades podran ser més locals o menys. Per entendre'ns, si jo escric un article per a una publicació del Baix Ebre, no hauria de suposar cap problema l'ús del demostratiu *este*. Però segurament l'hauria de canviar per *aquest* si el text va adreçat a un diari de més abast geogràfic, diguem nacional. Amb això no vull dir que s'haja d'acceptar el demostratiu *este* a tots els nivells; únicament manifesto que se'n reconega la catalanitat. I després hi ha la consciència i la llibertat de cada u per a fer el que crega, no cal dir-ho. La gramàtica de la llengua catalana, de l'Institut d'Estudis Catalans, especifica que «les formes *este* i *eixe* són acceptables, encara que en registres formals són preferibles les reforçades (*aquest*, *aqueix*)». Bé, això no és cap condemna, sinó unes apreciacions i recomanacions respecte a l'ús. Llegim que en registres formals són «preferibles» les reforçades, i no «únicament acceptades».

La veritat és que ens podem trobar amb opinions per a tots els gustos. Així, a les Terres de l'Ebre, hi ha qui és reticent a l'ús de totes aquestes possibilitats formals més acostades al propi parlar i qui, per contra, s'esforça a escriure una mica més properament a la varietat tortosina. Aquest fet, aquesta doble visió, és fruit de la riquesa i idiosincràsia del mateix subdialecte tortosí, per una banda, i de la diferenciació d'aquest respecte a la varietat del català central, per l'altra, tant a nivell fonètic com morfològic i, no cal dir-ho, lèxic. També trobem aquesta diversitat d'idees per la formació lingüística rebuda o per la dificultat dels qui han rebut la formació en català central i ara els costa de tornar a aprendre un model diferent. Molts se senten insegurs si hom els força a escriure, per exemple, la morfologia verbal *a la valenciana*, per la qual cosa prefereixen continuar amb el model central (subjuntius en *-i*, etc.). Crec que no s'ha d'imposar res. Estem d'acord que tot

és català i que si els habitants d'aquestes comarques vivim en unes terres de cruïlla això també té repercussió en l'àmbit lingüístic, en la diversitat de formes, per exemple. No s'ha d'imposar cap model, però tampoc se n'ha de menysprear cap.

Així, molts de nosaltres no deixem de ser fidels a la normativa quan emprem un model lingüístic més aproximat al valencià, perquè ens permet de sentir-nos més a prop del que parlem habitualment. O és que no tot és català? ¿O és que pel fet de trobar-nos al nord del riu Sénia i, per tant, pertànyer a l'administració catalana, ja hem d'emprar indefugiblement un model de llengua amb variants pròpies de Barcelona (i de la major part de parlants del Principat, en som conscients) renunciant a les nostres, que també són catalanes? ¿Hi ha algun inconvenient a escriure *meua*, *hòmens*, *xiquet*, *sext* o fins i tot *este*, quan pocs quilòmetres al sud de l'esmentat riu els parlants usen (oralment i per escrit) aquestes formes sense cap complex, perquè és el model que els arriba des del centre valencià? Com diria aquell peculiar professor, reflexionem-hi, si us plau, reflexionem-hi.

Dic tot això per moltes coses. Durant molts anys, la gent de les Terres de l'Ebre ha tingut la consciència de parlar malament, perquè el model de llengua formal distava força de la realitat parlada al carrer. Avui, gràcies a Déu, sembla que aquesta idea comença a remetre, en part per la presència d'uns mitjans de comunicació que a poc a poc comencen a plantejar-se la qüestió dels models lingüístics seriosament, en part per la tasca d'alguns docents sensibilitzats i per l'aportació de professionals i estudiosos de la llengua que treballen incessantment per l'eradicació d'aquest prejudici. Però també qui sap si, en part, pel protagonisme indesitjat que hem tingut en aquestes terres darrerament, la qual cosa ha afavorit un sentiment d'autoafirmació, d'unitat interna enfront de les agressions contra el territori però també de pertinença al país amb una personalitat pròpia.

En aquest context, el Centre d'Estudis Lingüístics i Literaris (CEL) de les comarques centrals dels Països Catalans (Ribera d'Ebre, Terra Alta, Baix Ebre, Montsià, Matarranya, els Ports i Maestrat), associació amb seu a Alcanar de la qual sóc secretari, treballa

per fomentar i difondre estudis sobre la llengua i la literatura catalana de les comarques esmentades. Entre les actuacions que hem anat realitzant al llarg dels més de tres anys que funciona destaquen la creació d'un centre de documentació, situat a la biblioteca Trinitari Fabregat d'Alcanar, el manteniment d'una pàgina web <<http://www.alcanar.com/entitats/cel>>, on podeu consultar una bibliografia d'estudis lingüístics centrats en el nostre territori, una mostra d'etnotextos, una agenda amb les activitats previstes en el nostre àmbit d'actuació o les novetats editorials, per exemple), els contactes amb diverses institucions i associacions interessades per la llengua i la literatura catalanes i, finalment, des d'abril del 2004, la publicació d'una revista, *beCEroLes*, que es presenta amb l'objectiu d'aprofundir en l'estudi de la llengua i literatura del conjunt de les comarques d'àmbit d'actuació del CEL.

Sobre les relacions amb altres institucions i associacions, relacions que palesen la nostra voluntat d'esdevenir punt de contacte i de cohesió de tots aquests territoris i, per extensió, de tot l'àmbit lingüístic català, volem destacar la participació en la Trobada d'Entitats celebrada a Morella en el marc del I Congrés de Cultura i Territori de la Diòcesi de Tortosa (desembre del

2001), la participació en el Grup de Treball sobre la Diversitat i l'Estandardització, adscrit a l'Institut Ramon Muntaner (Fundació Privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana, amb seu a Móra la Nova) i els contactes amb associacions d'àmbit comarcal com l'Associació Cultural del Mataranya, el Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, el Centre d'Estudis dels Ports, el Centre d'Estudis Planers (de Santa Bàrbara, al Montsià), Alambor (Benicarló), i amb altres entitats o institucions dedicades a la llengua, com són la Societat d'Onomàstica i l'Institut d'Estudis Catalans, entre altres.

El que hi ha al darrere de tot això és un profund amor vers la pròpia llengua i la humil pretensió d'arribar a convertir-nos en un nexa d'unió i de vinculació més entre el sud català i el nord valencià, unió que es veu sovint amenaçada per una voluntat d'escapçament del territori només fonamentada en una simple frontera administrativa. Si, a més d'això, aconseguim sensibilitzar la gent del carrer, conscienciant-la a no deixar-se parcel·lar en el seu àmbit de relació i a no abandonar la llengua que ha après a casa sota cap pretext de bona educació o de límit administratiu (no pas lingüístic), estarem treballant des de la base per la unitat, la normalitat i la supervivència de la nostra llengua. ♦

